

BARTA ANDRÁS

A SZENT TERÉZIA UTCÁI-RÓL

Csak egy töredéke, legfeljebb a tizedrésze maradt fenn kéziratban Krúdy Gyula mintegy száztíz kötetnyi életművének: néhány regény – *Hét bagoly*, *Rózsa Sándor*, *Boldogult úrfikoromban*, *A tiszaezlári Solymosi Eszter* (A „Fehér hattyú” lovagjai címmel), *Asszonyok díja* (a vége hiányzik), *A Kékszalag hőse* (A Derby hőse címmel), *Aranyidő* (a vége hiányzik) –, néhány elbeszélés – *Isten veletek, ti boldog Vendelinek!*, *Repülj, fecském!*, *A pincér álma*, *A hírlapíró és a halál*, *Utolsó szivar az Arabs szürkénél* –, nyolc-tíz hírlapi cikk, pár tucatnyi levél (köztük a Tevan Andorral folytatott igen értékes levelezés), az Adyról, a Tiszákról, a Jókairól szóló regényes életrajzok és három témanotesz. Ha a felsorolás nem is teljes, ha vannak is még magánkézben levő

KRÚDY GYULA AZ ÍRÓASZTALNÁL, 1920 KÖRÜL

Krúdy-kéziratok: a közgyűjteményekben található anyag kiadása mindössze tíz, tizenkét kötetet töltene meg.

Krúdy Gyula írásainak többsége először napi- és hetilapokban, folyóiratokban jelent meg; a szerkesztőségek a szedés után megsemmisítették a kéziratokat. Munkásságának első, igen termékeny szakaszából például egyetlen autográf kézirat sem maradt fenn – csak néhány feljegyzés, levél, töredék. Publicisztikájának – mintegy kétezer hírlapi cikkének – különösen mostoha sors jutott: ki gondolt a napi zurnalisztika zaklatott, rohanó munkatempója közepette arra, hogy ezeket az utókor számára becses manuscriptumokat megőrizze?

Ezért rendkívül értékes a *Szent Terézia utcái* című cikksorozat kézírata, amely Krúdy Zsuzsától, az író lányától került a Petőfi Irodalmi Múzeumba. A sorozat *A Polgár* című hetilapban jelent meg, 1926-ban, január 16-tól február 20-ig, hat folytatásban. Újraközlésére eddig csak töredékesen került sor: hat része közül egy 1963-ban a *Pesti levelek* című gyűjteményben látott napvilágot, kettő 1967-ben, a *Régi pesti históriák*-ban. Teljes egészében, összefüggően a cikksorozat itt jelenik meg először könyv alakban.

A kézirat hasonmása híven mutatja: milyen tisztán, mennyire nyomdakészen dolgozott Krúdy. A nevezetes lila tintával írott szöveg első pillantásra talán nehezen olvasható (*Az Est*-lapoknál külön szedője volt Krúdynak, aki jól tudta olvasni karakterisztikus, ám néha kissé összemosódó gyöngybetűt), de az érdeklődő olvasónak pontos tájékoztatást ad arról, hogy XX. századi prózairodalmunk egyik legkiválóbb és kétségkívül legtermékenyebb írója – minden legendák ellenére – fegyelmezett szorgalommal és aprólékos gonddal alkotott, pedig szinte egyetlen lendülettel vetette papírra írásait.

Az itt kinyomtatott szöveg betűhíven követi Krúdy kéziratát. A kéziratból hiányzó, befejező részt (az ötödik cikk utolsó másfél bekezdését és a hatodik cikket) a hetilapban megjelent szöveg alapján közöljük, mai helyesírással. Egyébként csak ott alkalmaztuk a mai helyesírás szabályait, ahol nem dönthető el Krúdy szándéka, például a magánhangzók hosszúsága jelölésében. Néhány szó olvasata bizonytalan, ezekbenél *A Polgár* közlését követjük.

„... Írói sikerem – írta Krúdy Gyula 1923-ban kelt önéletrajzában – szinte elátkozottan, némán elkerült körülbelül harmincöt esztendőskoromig. A Szindbád-novellák nagyszerű ellenségeket, váratlan ol-

Debrecen, 1874. Október 10.

Tudves Uram!

Levelem szerint nem fordul
le postánál feladni a "Közértesítő" közt,
de a cím: "Közértesítő" = a "Debrece-
ni" közt a "Debreczeni Ellenőr" = közt
belegye? Ez az az 40 forint havi díj,
jól szolgálata, a mely önzetlen
gyakornalutánál: önzetlenül szelvény,
vekednek, feladatok benne pedig a
társaság, önként, nagyobb fajta
megant sat. rögzítés.

Legyen azonban meg, hogy
az érettségi vizsgák és a munkákban
közvet. Ha az az, az, kellő alkalmat
mely szolgálata erre közzétételre is,
sőt mint a debreczeni nagy önként,
életi pont lapjánál működő, ké-
nyes halló ifjú társaság, közös
postaközönség is.

Mit az, barátaink kerdegetek,
hogy magán levél mellé csatolt,
külföldi ajándékot ("Közértesítő"
visszajelent, hogy a "Debreczeni Ellenőr"
köz October 29. = az november 1.
között eljegyződnek a postaközönség
munkák a az ajándék 40 forintot
elfogadnia") bemutatása a köz-
= közös "Csak a munkák" = az
közös társaság igazgatóság,
gáspár, a melynek 2000 forint az,
és nevét a szerkesztésben valamely
felvétel munkái is a közértesítő.

GÁSPÁR IMRE, A
"DEBRECZENI ELLENŐR"
FŐSZERKESZTŐJE
MUNKATÁRSNAK
HÍVJA LAPJÁHOZ A
TIZENHATÉVES
KRÚDY GYULÁT

vasókat szereztek.” Az író pályafordulata, a „beérkezés”, amelyre Krúdynak majdnem húsz esztendeig kellett várnia, nagyjából egybecsik a publicista Krúdy indulásával, hírlapírói munkássága nekilendülésével. A Szindbád-novellák 1911-ben jelentek meg (az önálló írói rémvilág, hangvétel és stílus kialakulása pedig még előbbre, 1906–1908-ra tehető), az áttörést, az igazi sikert azonban *A vörös postakocsi* hozta meg, amely 1913-ban egy év alatt három kiadásban látott napvilágot. Ekkor figyelt fel a közönség Krúdy korábbi regényeire, elbeszéléseire, köztük a *Szindbád ifjúsága* és a *Szindbád utazásai* novella-sorozatára. És ekkor, 1914. március 22-én jelent meg a *Pesti levelek* első darabja: a cikkel egy tíz esztendeig élő – 1918-ban, 1919-ben csak néhány hónapra megszakított – tárcasorozat indult útjára.

Pedig – mint a korszak írói általában – Krúdy is újságíróként lépett az írói pályára, még hozzá rendkívül korán. A tizenhatodik életévét sem töltötte be, amikor Gáspár Imre, az akkoriban radikális elveket valló, sőt a munkásmozgalommal is kapcsolatban álló szerkesztő (a nyolcvanas évek irodalmi ellenzékének egyik szervezője) meghívta lapja, a *Debreczeni Ellenőr* munkatársi gárdájába. A fiatal Krúdy mintegy félszáz napi politikai, társadalmi kérdésekkel foglalkozó cikket, könyv- és színházkritikát adott közre a következő években, itt és más vidéki lapokban – például az *Orsova* 1894-es évfolyamában –, majd főképp 1896-tól, vagyis attól kezdve, hogy a millenniumi ünnepekre Pestre érkezett és véglegesen fővárosi lakossá vált – budapesti lapokban. A pályakezdő korai cikkeit csak másfél évtizeddel később követi, inkább már a *Pesti levelek* előzményeként, egy sorozatnyi színes tárca. Mindez azonban elenyésző mennyiség, összevetve a hangját kereső író ezer elbeszélésével, tucatnyi regényével: csak szárnypróbálgatás az érett Krúdy húsz évig tartó, rendszeres közírói tevékenységéhez.

Krúdy Gyula publicisztikai munkássága két egymástól mind tematikában, mind megformálásban elkülönülő vonulatra tagozódik. Az első *jelen* idejű, a második *múlt* idejű. Az első vonulat cikkeiben Krúdy napi eseményekhez fűz moralizáló vagy politikai kommentárt, a második vonulat a régi Magyarország és Pest alakjait, eseményeit felelevenítő emlékezés. A társadalmi kritika az első vonulatban közvetlen, a másodikban közvetett formát ölt. E mellé a két cikktípus mellé sorakozva, számos kisebb-nagyobb karcolat, színes írás, hírfej és néhány színház- és könyvkritika teszi teljessé Krúdy hírlapírói oeuvre-jét.

A jelen idejű hírlapi cikkek említett első sorozata – *Egy krónikás könyvből* alcímmel – 1910 májusa és októbere között a radikális szellemű *Világ*-ban jelent meg, a *Pesti levelek* mintegy ötödfélszáz darabja pedig a *Magyarország*-ban, amely 1914-től a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi Párt orgánuma, majd az 1920-as években *Az Est* konszern tulajdonaként a polgárság olykor mérsékelt ellenzéki lapja. A hírlapírásunkban szinte páratlanul hosszú életű cikksorozat után Krúdy 1923–1924-től haláláig, 1933-ig, aktuális témájú cikkeket írt – többnyire *Levél a szerkesztőhöz* alcímmel – régi barátja, Lázár Miklós hétfőnként megjelenő lapjába, *A Reggel*-be. Lázár Miklós számára Krúdy már korábban is dolgozott: 1917–1918-ban a *Déli Hírlap*-ba írt – *Fehér Napló* alcímmel – egy sorozatot, amelynek számos cikke a háborúval szembeforduló író szemléletének radikalizálódásáról tanúskodik. A *Levél a szerkesztőhöz* sorozatából az 1931–1933-ban írt – Alföldi Remete álnévvel jelzett – írások lepik meg az olvasót erőteljes, hevesen ellenzéki hangjukkal. Az aktuális témák ihlette sorozatok, cikkek mind ellenzéki színezetű, a húszas években a kurzussal szemben álló lapokban láttak napvilágot. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert színes írásainak, elbeszéléseinek, folytatásos regényeinek közreadásánál Krúdy – kivált a világháború előtt – nem volt válogató: jobboldali és kormánypárti lapokban is publikált.

A „múlt idejű” tárcacikkek közül – a rendszertelenül és szétszórtan megjelent irodalmi emlékezések és íróarcképek mellett – két sorozat emelkedik ki: *A tegnapok ködlovagjai* és *A XIX. század vizitkártyái*. A „ködlovagok” egy része a *Világ*-ban 1925-ben, másik fele a Tevan kiadásában megjelent kötetben – *A tegnapok ködlovagjai* (Korrajzok, Békéscsaba, 1925.) – került először az olvasók elé. A „vizitkártyák” viszont kivétel nélkül a *Magyarság*-ban jelentek meg, amelyet Krúdy földije, Milotay István szerkesztett legitimista és „keresztény” szellemben. Ezeknél az emlékező típusú, inkább szépprózai, mint zurnalisztikai hangvételű írásoknál Krúdy nem tekintette fontosnak, milyen pártállású, eszmeiségű az a lap, amelyben közreadja őket. Cikkeiben a múltba vágyó „krúdys” nosztalgia ez idő tájt a régi világ igazi eszményítésévé erősödik: konzervativizmusuk a forradalmakat követő rezignációt tükrözi meg azt a – jogos – meggyőződést, hogy ifjúkorának és főként mesterei ifjúkorának „letűnt nemzedéke” a két világháború közötti korszakhoz, a korszak vezéralakjaihoz képest valójában tiszteletet és megbecsülést érdemel.

A POLGÁR olvasóihoz!

Új szerkesztésben, új formában, de régi programjával és régi ideáljával jelenik meg máától kezdve *A Polgár*. A régi és az újformájú lapnak hatalmas, szimbolikus kapcsolata *Vázsonyi Vilmos* nevében fejeződik ki. *Vázsonyi Vilmos*unk, mint *A Polgár* főmunkatársának szellemi fényével és súlyával jelent meg eddig és jelenik meg ezután is *A Polgár*.

Harcokban született ez a mi lapunk, már első szava esztakállás volt. *Jogos* büszkeséggel mondhatjuk, hogy *A Polgár* szava vezette rohamra Budapest demokratikus polgárságát a városházi reakció ellen a nagy választási hadjáratban. Ennek a harcnak eredményeit ismerjük — s ami eredménye *A Polgár*-nak ebben a küzdelemben és a demokráciának minden más fő- és mellékhadszínterén lefolyt küzdelemben volt, elválaszthatatlanul összeforrt a lap eddigi felelős szerkesztőjének, dr. *Hajdu Maveclnek* nevével, akinek avatottsága, oladása, fáradhatatlansága megsokszorozta *A Polgár* úttörő munkájának erejét és hatását. Hálával és tisztelettel hajtjuk meg előtte a lobogót, mikor visszavonul a lap vezetésétől, melynek szerkesztését ezzel a számmal dr. *Csergő Hugó* fró és *ujszágró*, pártunk régi tagja vette át. Kérjük a párt minden szervezetének és tagjának támogatását további munkánkhoz.

Új formájában, régi eszméiért harcol *A Polgár*: a nemzeti demokráciának és a magyar *fiószágnak* harcát folytatja ezután is. A napipolitika és a községi politika zónáin túl, a társadalmi, művészeti, irodalmi, színházi élet minden terén hozzá akar járulni *A Polgár* az írás és az eszmék tisztulásához e forrongó, zűrzavaros korszakban. A *közgondóság* problémáinak alapos megvilágításán kívül, főleg a *kispolgárság*, de általában a szinte gazdasági ostromállapotban élő *középosztály* érdekeinek védelmében is folytatni fogja a megkezdett munkát. Politikosaink, közigazgatási szakembereink, közgazdászaink, publicistáink és szíróink legjavát mozgósítja *A Polgár* a gondjába és a mindnyájunknak oly drága ügy szolgálatába.

A Polgár új előfizetési ára:

Egy évre	240.000 korona
Fél évre	120.000 korona
Negyed évre	60.000 korona
Egyes szám ára	5.000 korona

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VII., Aréna út 80. (Telefón: József 55—71.)

A Polgár — a polgárról *A Polgár* a polgárról szolgál! Mindenki fizessen elő *A Polgárral*!

1926. JANUÁR 9-TŐL ÚJBÓL MEGJELNIK VÁZSONYI VILMOS LAPJA,
«A POLGÁR»

A *Szent Terézia utcai* mintegy összeköti Krúdy publicisztikájának két nagy vonulatát: mindkét irányzatából ízelítőt ad — jóllehet az emlékező típusú sorozatokhoz áll közelebb. Keletkezésének körülményeire nincsenek megbízható adataink, de nagyon valószínű, hogy létrejött a régi szerkesztő-barát, *Csergő Hugó* biztatásának köszönhető. Krúdy már a század elején is dolgozott a *Vázsonyi Vilmos* szellemi irányítása alatt álló polgári demokrata orgánumban, az *Új század*-ba és *A Polgár*-ba: ez utóbbi, sok viszontagságot megélt, többször feltámasztott hírlapba 1924–1925-ben cikksorozatot is írt *A pesti polgár naplója* címmel. Amikor a lap újabb félévnyi szünet után, *Csergő Hugó* szerkesztésében, új formátumban ismét napvilágot lát, Krúdy nyilván képtelen nemet mondani a baráti felkérésnek. Csakhogy *Vázsonyi*iből, aki a lap főmunkatársa, szellemi vezére, és vele együtt az egész felbomlott, eltorzult — az új időkhöz Nemzeti

(*) **Vázsonyi hangja.** Ő volt jó hosszú ideig ennek a városnak a hangja. Az az *uj hang*, amelyet a Nagykörutak megnyitása előtt nem ismertek a lóvasuti túlköléstől is idegeskedő, álmatag Pesten. Hang, amely riadozva csöngött a keresztutaknál, akárcsak a villamos, — hang, amely dobolni, trombitálni mert olyankor is, amikor sehol nem volt népgyűlés a városban; — a Nagykörut, az új világ tolongó, kövezetet rázó, ablak sivittató, repesztő hangja, amely elől füleiket betapasztva menekednek régi városnegyedeikbe a régi idők emberei, akik még azt szokták meg, hogy vezéreik sekrestyés-léptekkel, fametszetekről való ábrándos pozitúrában mutatkozzanak. Ez a hang csufolódott, nyelvet öltögetett, Szent Antal-tűzet, piros orrot, meztelenséget küldött olyanokra is, akik olyan tekintéllyel sétáltak végig az Andrássy-uton, amilyen tekintélyességgel csak a XIX. században tudtak járni az emberek. És ez a hang megy rohamra a pesti Városháza, a politika, a rendszer és mindenféle kamrákban őrzött jelszavak ellen, amikor az igazságot, a pesti polgár boldogulását, rendet és csendet követel a városban. Igen, éppen ez a fékjeit sokszor széttépő, rakétás, gunyos, megvető, erőszakos hang követeli leginkább, hogy a polgárt békében hagyják. És ez a szatirikus, ostobaságokat üldöző hang csinál vala a pesti nyelvjárásban, a társalgási formában, a mindennapi dialektikában egy új iskolát, amely merőben ellentéte az ançien regieme finomkodó, diplomatikus szellemkedésének, — ellenben tösgyökeresen pesti, mint akár a tarka ingplasztrón, amelyet az ingetlen szegény pesti latainernek keli viselnie a meztelen testén, mint akár a pesti berendezkedés, amelyet keserves, részlet-letagadásra vásárolnak a házaspárok, a pesti bérház, a pesti villamos, a pesti kávéház... Vázsonyi, még ha egyebet sem tett volna életében: már csak azért is nevezetesség marad Pesten, mert olyan szólásokra, nyelvjárásokra, kifejezésekre, humorokra és keservességekre tanította meg a főváros népét, amilyent előtte nem produkált a pesti szellem. Csak végig kell néznünk például az irodalom utóbbi huszonöt esztendején. Hányszor juthat eszünkbe *Vázsonyi* egyéni szatirája, amikor az írók könyveit forgatjuk!

(*Krúdy Gyula.*)

Demokrata Polgári Párt néven alkalmazkodó – „polgári demokráciából” régen kiábrándult.

Aligha hitt a hetilap 1926. január 8-án megjelent programnyilatkozatában, amely Vázsonyi 1917-es, városházi nagy szónoki-politikai sikerére emlékezve így próbálja összetrombitálni a polgári demokráciák szétzüllött táborát: „*A Polgár* – A demokrata-liberális polgárság lapja . . . Új szerkesztésben, új formában, de régi programjával jelenik meg mától kezdve . . . A régi és az új formátumú lapnak hatalmas szimbolikus kapcsolata *Vázsonyi Vilmos* nevében fejeződik ki . . . Jogos büszkeséggel mondhatjuk, hogy *A Polgár* szava vezette rohamra Budapest demokratikus polgárait a városházi reakció ellen a nagy választási hadjáratban . . . Új formájában régi eszméért harcol *A Polgár*: a nemzeti demokráciának és a magyar igazságnak harcát folytatja ezután is.”

Amikor így a régi dicsőségre kell hivatkozni, nyilvánvalóan baj van a közelmúlttal; a terézvárosi kispolgár aligha felejtette el, hogy a sorából kikerült, a század elején országos hírnévre szert tett, nagy tehetségű ellenzéki politikus, Vázsonyi, épp az említett városházi sikere évében, 1917-ben elárulta saját programját, otthagya a Károlyi vezette Választójogi Blokkot, belépett a kormányba, és igazságügy-miniszterként nem megvalósítani, inkább clodázni segített a demokratikus reformokat. Így nyerte el az 1889-es véderővita Bécs ellen szónokló diákpolitikusa, az 1905-ös ellenzéki koalíció vezérlő bizottságának tagja, az általános választójog és számos, a kiscemberek érdekeit védő szociális megadóreform szószólója a valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot. Az udvari kitüntetés azonban különösen a forradalmi fellendülés hónapjaiban aligha kápráztatta el a terézvárosi választókat. Amint valószínűleg az is hidegen hagyta őket, hogy képviselőjük, aki a forradalom elől Svájcba emigrált és a fehérterror idején tért haza, a királykérdésben legitimista álláspontot foglalt el. Élete utolsó hónapjaiban azonban úgy látszott újra megtalálja régi hangját: erőteljes fellépése a Bethlen-kormány ellen az 1925–1926-os frankhamisítási ügyben visszaszerezte népszerűsége egy részét – ez előzte meg a lap újraindítását és Krúdy cikksorozatát. A régi hangra, Vázsonyi „rakétás, gúnyos, megvető” hangjára emlékezik Krúdy 1926. május 31-én, *A Reggel* hasábjain a Vázsonyi halálára írott nekrológjában.

Krúdy természetesen jól ismerte Vázsonyi egész pályáját. Már 1917-ben Vázsonyi legnagyobb sikerei – és a legnagyobb páfordulása –

KRÚDY GYULA A SZÁZAD ELSŐ ÉVEIBEN

évében is igen óvatosan, kételkedve írt róla, s most kivált nem volt kedve közvetlenül támogatni a köpönyegforgató politikust. Csakhogy igen erős szálak fűzték a Terézvároshoz és azokhoz a terézvárosi kisemberekhez, akik Vázsonyit mandátumhoz juttatták az országgyűlésben, a főváros törvényhatósági bizottságában, és jobb híján most is rá adták a voksukat. Úgy tett hát eleget Csergő Hugó felkérésének, hogy kedves városnegyede múltjáról írt – azokról az időkről, amikor ifjú hírlapíróként érkezett a fővárosba, és józsefvárosi albérletek után itt talált második otthonra, a városrész „határában” (bár a Király utca erzsébetvárosi oldalán), szemben a Teréz-templommal, a Pekáryházban, ahol első felesége, Spiegler Arabella apjának lakásában lakott – a három gyermeket hozó, mégis nagyon törékeny házasság első korszakában.

Krúdy Mária, Spiegler Arabella és az író házasságának legkisebb gyermeke, aki 1975-ben bekövetkezett haláláig tanárnő volt, a *Krúdy Világa* című gyűjteményben (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadása, Budapest, 1964 – gyűjtötte és írta: Tóbiás Áron) közölt emlékezésében így ír az első családról, édesanyjáról: „... ekkor még, bármilyen korán kezdett öszülni, barna volt, puha kontyba rakott szép haja Bellának. Húszéves múlt, mikor beküldi néhány írását a Magyar Újsághoz a kis tanítónő. Tanítónői diplomát szerzett, de állást nem tudott szerezni hozzá. Lélekölő magántanítással próbálkozik, a szegény családnak szüksége van minden fillérre. Apja, anyja ugyancsak tanítottak; apja komor, zordon lelkével csak a tudománnyal foglalkozott, matematika és a nyelvek érdekelték kizárólag. Soha senki nem tudott közel férkőzni hozzá, három fia, szép, okos, tehetséges lánya sem...” Az első elbeszélések nem hoztak sikert, de hamarosan már kérték, várták Spiegler Arabella írásait, aki Satanella és Bogdán Bella írói álnéven publikált tárcáit 1894-ben kötetben is kiadta. Egyszer Déry Gyula, az *Egyetértés* (a Függetlenségi Párt napilapja; vezetője később a függetlenséggel többször meghasonlott Eötvös Károly volt, a „vajda”, Vázsonyi nagy tekintélyű támogatója) szerkesztője rábízta egy vidéki ifjú elbeszéléseinek megítélését, és a Debrecenből jelentkező Krúdy Gyula „beszélyei” nemsokára megjelentek a lapban. És megjelenik 1896-ban maga Krúdy is a fővárosban; gyakran látogat el Spieglerékhez, ahol az akkor már tanítónői állást nyert írónő afféle irodalmi szalont tart fenn. A szülők rosszallása ellenére Bella és az író ismeretségéből házasság lesz, Krúdy 1899-ben elveszi a nála tíz évvel idősebb tanítónőt.

SPIEGLER ARABELLA: KRÚDY ELSŐ FELESÉGE

Erre a korszakra így emlékszik Krúdy Mária imént már idézett írásában: „Anyám családjában nagyapám... becsülte legjobban apámat. Érdekelte és vonzotta ez a vele oly ellentétes ifjú ember... Felismerték egymásban a kivételes egyéniséget, és helyénvalónak tartották, hogy a kivételes ember maga határozza meg életmódját;

A PEKÁRY HÁZ (KIRÁLY UTCA 47.): ITT LAKOTT KRÚDY ELSŐ FELESÉGÉVEL.

így nagyapám, hogy a kötelesség már nem szorította, öregkorára elköltözik családjától. Végre zavartalanul dolgozhat tanulmányán, miként lehet a logaritmuszámokat logarkönyv nélkül kiszámítani.” Szülei lakásairól pedig így ír Krúdy Mária: „Első otthonunk a Király

utca 47. alatt, szemben a Teréz-templommal volt. De aztán gyakran változtattuk lakásunkat, legtöbbször házbérgondok miatt. Laktunk a Nagykörúton... az Andrássy úton...”

Még egy érdekes és eddig nem publikált adat ebből az időszakból: Spiegler Gyula, az író apósa számos más munkája mellett az *Adalékok Budapest Székesfőváros történetéhez* című sorozatban, 1904-ben a Terézvárosról adott közre egy könyvecskét, amely a kerület nevezetes intézményeit és közéleti alakjait sorolja fel.

Bár a Krúdy-regények zöme – ha van egyáltalán ideje a cselekményüknek – ebben a század eleji korszakban játszódik, szépirodalmi műveiben az író Óbudához, a Tabánhoz, a Józsefvároshoz képest ritkán eleveníti fel zaklatott, kiegyensúlyozatlan és a háború végén

SZEMERE MIKLÓS, A KRÚDY-REGÉNYEK ALVINCZI EDUÁRDJA

felbontott első házassága színhelyeit. Tárgyi részletekben a legárnyaltabb képet talán *Bukfenc* című regényében (1917) festi a Teréz-templom vidékéről, és itt idézi fel a házat, ahol feleségével lakott:

„Remete R. Arnold színészeti és varieté-iskolája a Király utcában volt. A nagymama . . . mint régi pesti asszony, megállapította, hogy a háznak valahol a Teréz-templom környékén kell lenni. (Amerre az egykori Kék macska volt.) Sárga omnibusz kocsi gurult végig a Király utcán. . . Gyöngyvirág mint egy lábadozó beteg nézegette az őszi napfénybe rajzó Király utcát, amely tarkaságával, élénkségével és ásitásával hasonlított egy kikötő képéhez. . . Kezdetleges tábla hirdette a falon, hogy Remete R. Arnold művészeti iskolája a harmadik emeleten van. . . A nagymama benézett az udvarba, egy pillantást vetett a gránit lépcsőházra. – Nimi, hisz ez a régi Pékárý-ház. Fogadni mernék, hogy sárkányfej van a ház homlokzatán, a harmadik emeleti erkély felett. Ebben a házban volt a Kék macska.”

A Kék macska (vagy Vörös Macskának hívták, ahogy a *Szent Terézia utcai* második részében olvashatjuk?) megszűnt, de a Terézváros továbbra is a kávéházak, mulatók, bohémtanyák fertálya maradt, és Krúdy későbbi lakásaiból, a távoli Óbudáról is mindegyre visszavért ide, ahol annyi éjszakát töltött el valaha Szemere Miklós, a versenyistálló-tulajdonos és hazárdjátékos exdiplomata – a Krúdy-regények Alvinczi Eduárdja – „udvartartásához” szegődve, társaságuk egykori törzshelyein. Ahogy ide rándulnak át a *Boldogult úrfikoromban* örömkeresői is a Margitszigetről, hogy a regény végéig ki se mozduljanak „Vájsz úr” – a cikksorozat utolsó részletében említett Weisz Antal –, a schwechati Dreher-gyár német serfőzőlegénye Király utcai vendéglőjéből.

Attól kezdve, hogy rátalált a saját hangjára, Krúdy tudatosan idealizálta a múltat, a régi Pestet, a századvéget. Tudatosan és ironikusan: az időtlenné stilizált eltűnt időre pillantott vissza a mindenkori jelenből, ifjúsága idejére a háborús és a háború utáni évek jelenéből, amelyet nem szeretett. Nagy műveinek ezt a szemléletét, technikáját alkalmazza a hírlapi emlékezés szerényebb, napi igényeihez szabva, közvetlenebb humorral, 1926-os cikksorozatában is.

A hat részből álló sorozat „krúdys” lebegése, látszólagos időtlensége ellenére pontosan meghatározható történeti pillanatot idéz fel: az 1901. októberi képviselőválasztást, amelyen a Terézváros választó-

polgárai addigi képviselőjükkal, a szabadelvű – azaz kormánypárti – Radocza Jánossal szemben (aki 1896-ban Jókai ellenében nyert mandátumot) a millenniumi Magyarországon meghökkentően újszerű demokrata programmal induló Vázsonyi Vilmost juttatták be a képviselőházba. A cikksorozat magva a szavazást leíró negyedik rész, *A terézvárosi búcsú*. A negyedik folytatást megelőző két cikk a választás előzményeit beszéli el, a demokrata eszme terjedését, Vázsonyi népszerűségének gyors emelkedését, az ötödik és a hatodik rész azt, ami a választás után és a választás óta történt.

A lap szerkesztőjéhez intézett bevezető levélben az író a Terézváros eszmei központjából, a Teréz-templom tornyából – mai filmes nyelven úgy mondhatnánk – totál plánok sorozatával pásztázza végig

AZ OKTOGON A HÚSZAS ÉVEKBEN

A GÓLYA ÁRUHÁZ A KIRÁLY UTCA ÉS A NAGYMEZŐ UTCA
SARKÁN

a negyed kisvilágát. Majd a terézvárosi polgárra fordítja a „kamerát”, s fölteszi a kérdést: milyen volt akkoriban – negyedszázada – a pesti polgár? És máris felhangzik a jellegzetes arietta, az idill zengő, játékos dicsérete, kicirkalmazott és észrevétlenül versbe – középkorisan meg-rímelt prózába – hajló mondatokban: „Utóvégre Ferenc József uralkodott az országban, minden polgár megreszkírozhatta, hogy hossza-dalmasabban üldöggéljen a maga sétatercin, az Andrásy-út padjain, a kényelmetlen bőrszíj helyett lötyögős nadrágtartót viseljen, déli harangszóra megebédeljen és ideje jöttével bizonyos hasat nevelges-sen.” A terézvárosi polgár környezetként megjelenik Krúdy Teréz-városa, a reális és mégis valóságfeletti táj – pedig itt, a publicista Krúdy emlékidéző szövegében minden utalás, minden név valóságos, ellen-őrizhető, akár okmányyszerűen is (kivéve az egy beszélő nevet, a Kard-hordó Árpádét). De talán éppen ez a konkrétság vonja az irrealitás fátyolfelhőit az ismerős városképre; az, hogy Krúdy köztudottnak

KALAPOSÜZLET A KIRÁLY UTCÁBAN A HÚSZAS ÉVEK KÖZEPÉN. A BOLT ELŐTT A TULAJDONOS CSALÁDJA ÉS AZ ALKALMAZOTTAK. (A KÉP HONYEK GYULA TULAJDONA.)

tekint olyan adalékokat, amelyeket csak a beavatottak ismernek, tényként kezeli a saját groteszk megfigyeléseit: „Az igazi kerület ott kezdődött a női zenekaros Schreiber-kávéháznál és tartott odáig a nagymező-utcán át az ugyancsak női zenekaros Schön kávéházig, ahol a legjobb libamájat lehetett kapni. . . Még a budai Krisztinából jövő omnibusz-kocsisok is szívesebben hajtották sárga alkotmányosaikat a király utca terésvárosi oldalán. . .”

Krúdy nosztalgiával szemléli a naivul magabiztos polgárt és nosztalgiával az intim városképet, de nosztalgiáját, mint mindig, irónia hatja át. Az irónia célzata nem határozható meg egyértelműen – Krúdy iróniájának különben is több köze van a megértéshez, mint a gúnyhoz. Irónia illeti mindenekelőtt a maga nosztalgiáját. Irónia illeti a politikát általában: a felidézett emlékek idején bizonynyal „politikussabb” magatartás volt iróniával szemlélni a heves parlamenti csatákban egymásnak rontó irányzatokat, mint azonosulni bármelyikükkel is, az emlé-

TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI ÉLET A TERÉZVÁROSBAN A
HÚSZAS ÉVEK KÖZEPÉN – HARANGSZENTELÉS

kezés idejére pedig a heroikus remények bukása, kifulladásá vette el a kedvét attól, hogy túlságosan bízzon bármely politikai törekvésben. De irónia illeti – közelebbről – a demokrata erőfeszítéseket is, mert Krúdy Kardhordó Árpád hallgatójaként érzi – negyedszázad távlatából meg persze pontosan tudja –, hogy a Vázsonyi demokratasága

nem változtat a világ során, sőt még csak a saját lehetőségeit sem tölti be, és hiába a terézvárosi diadal, a legyőzött Radocza-pártiaknak van igazuk: „Ebben a kerületben nem sokat számítanak a szatócsok. A háziuraké itt a szó.”

Két ízben csuklik meg mégis Krúdy hangja, kétszer zökken ki humoros színezetű iróniájából. Először a cikksorozat csúcspontján, a negyedik rész vége felé, amikor a kisembereket írja le, „akik, ha sóhajtanak, valóban szívük közepéből fakad a sóhaj; akik, ha gondtól csüggesztik le a fejüket, nem mindig azért teszik, hogy az adókiivető bizottságot megtévesszék”, a szöveg egyszerre elmélyül, pátoszt takargat: „Eljöttek az Aréna-útról a kis suszterek, akik már minden különösebb reménykedés nélkül verték a talpakba a faszögeket,

KISIPAROSOK GYŰLÉSE A KIRÁLY UTCÁBAN

a bajnok-utcából a fűszeresek, akik mindig megkeserülnek, ha elköltözködik egy régi lakó az utcából, a felső erdősrőből a mosodások, akik nem érnek rá tiszta inget váltani. . .” A kisemberek menetének expresszív képe egy pillanatra félresodor minden iróniát.

A második váltás a cikksorozat lezárását előzi meg. A kisemberek jelöltje időközben miniszter is volt. Az induló Vázsonyit Krúdy Vázsonyi lapjában meghökkentően gúnyos fordulatokkal jellemzi, de körüírásaiban, megjegyzéseiben („a nagyorrú fiskális”; „modorában is inkább rátarti volt a demokrata pápa”; „a pestiek már tudják, hogy Vázsonyi csak azért szatirikus, mert nincs pénze *A Polgár* fenntartásához”) van némi évődő bennfentesség, ami közelebb hozhatta a politikus alakját választóihoz. De a cikksorozat végén Krúdy hangja igazán gúnyoros lesz, kesernyés, vitriolos: „. . . ó ez a nagyorrú fiskális se megy többé gyalogszerrel az utcákon, hogy útközben minden fa- és szénkereskedő megszorongassa a kezét. . . autóba, mégpedig miniszteri autóba ült a gyalogjáró követ.” „A nagypecsét lordja” lett Vázsonyiból, mondja Krúdy epésen, útja „Ferenc József szobájáig, az excellenciás megszólításig, . . . a bársonyszékig” vezetett. Egykori hívei odáig nem követhették: „a demokratikus eszméknek sohasem képzelt győzelmét” csak a Teréz-templom kő arkangyalai érték meg.

„. . . egy dolog van a világon, amely a sors útjait kanyarítani tudja, ez pedig a becsületes hit” – vágja el Krúdy váratlan tanulsággal cikksorozatát. „Amint a terézvárosi Cyrano példájából is látható.” Hogy az utolsó mondat, a sorozat zárómondata ismét gúnyolódás-e vagy a belenyugvás kézlegyintése – azt talán még maga Krúdy sem tudná eldönteni.

A Terézváros és élete, polgárainak sorsa többször felbukkan Krúdy publicisztikájában. Két hírlapi cikke mintegy kiegészíti a *Szent Terézia utcái*-t. Az *X. Y. pesti demokrata hiteles polgár története* (*Világ*, 1925. május) a terézvárosi lokalitások nélkül foglalja össze Vázsonyi és a demokrata eszme térhódításának, a kispolgár eszmélésének történetét. A *Szent Terézia gyertyaöntői* (*A Reggel*, 1926. július) című cikkben arról értekezik az író, hogy rá lehet ugyan bírni a gyertyaöntőket: jó pénzért Bethlen István vagy Kállay Tibor (a Bethlen-kormány pénzügyminisztere) képét fessék a gyertyákra, de ők azért hűségesek maradnak hagyományos ellenzékiségükhöz, és különben is: „Nem viaszgyertyák

kellenek a Terézvárosba – de schová se az országba –, hanem: eszmék. Más szóval: idcálok.”

A kisember iránti rokonszenv, a kisember tisztességébe, hűségébe vetett hit, a legfontosabb motívuma ezeknek az írásoknak is. Ez táplálja derűjüket; még bizonytalan optimizmusukat is ez sugallja.

Lehet azonban, hogy Krúdy együttérzése és együttélése azzal a várossrésszel, ahol először vert gyökeret a fővárosban a polgári demokratizmus, más, tudat alatti rétegekből is fakad. Ahogy az X. Y. . . -ban leírja a „kacsaringós” Király utcát, a „zengő” Nagymező utcát és a „felejthetetlenül ünnepélyes” Andrássy utat, önkéntelenül is arra kell gondolnunk, hogy ez a hármasság akár Krúdy életének és munkásságának szimbóluma lehetne. A kanyargós pályafutás, a sokszor csak játékkal és mulatozással elújízható gondok és a felejthetetlen sikerek egyaránt gyakran meglátogatták azt az író, akinek apró gyöngybetűvel telerótt kéziratát faksimile kiadásban a kezében tartja az olvasó.

Kosztolányi Dezső egy 1906-os cikkében így ír: „A vérbeli újságíró hajlékony művész-lelkű. Minden írásra hangolja . . . Ért mindenhez. Az emberek veséjébe lát, bírál, leleplezi a cselszövéseket, a pártok fondorlatait. Ő a jelen krónikása és történetírója.” Ez a jellemzés pontosan ráillik Krúdyra, aki még egy olyan írásában is, amelyben látszólag a múlt krónikásaként jelentkezik: *kora történetét írja*.